

Vodič za starše

Poskrbite za varnost svojih otrok
na internetu

www
safe.si

ins@fe

Izdajo je omogočil:

UPC
TELEMACH

VSEBINA

A. Kako uporabljati ta paket

4

B. Napotki za starše in skrbnike

5

1. Zaščita pomeni varnost

6

2. Spletno klepetanje

10

3. Spletno nadlegovanje

15

4. Zabava in prenašanje datotek

17

C. Predlogi rešitev za aktivnosti

21

1. Zaščita pomeni varnost

21

2. Spletno klepetanje

24

3. Spletno nadlegovanje

26

4. Zabava in prenašanje datotek

27

D. Slovar izrazov

29

E. Uporabne povezave

39

A. Kako uporabljati ta paket

***Če načrtuješ za eno leto, posej riž.
Če načrtuješ za deset let, posadi drevo.
Če načrtuješ za življenje, izобрази svojega otroka.***

kitajski rek

Dragi starši in skrbniki,

v rokah imate paket napotkov za e-varnost družin z otroki starimi od 6 do 12 let. Ta izobraževalni pripomoček smo oblikovali v trdnem prepričanju, da nove tehnologije ne smejo ustvarjati prepada med generacijami, ampak jih morajo povezovati. Pri tem smo uporabili znanje vseevropskega omrežja Insafe, ki povezuje nacionalne točke osveščanja o varni rabi interneta. Razvoj in izdelavo tega paketa napotkov je podprl UPC.

Tako kot sta lahko nevarna neprevidno igranje v peskovniku ali prečkanje ceste, tudi internet in mobilne tehnologije skrivajo nevarnosti. Na srečo obstajajo orodja, ki uporabnike interneta oborožijo z znanjem o prednostih in nevarnostih pri brskanju po internetu.

S svojim novim paketom pomagajte otrokom, da se bodo naučili uporabljati internet varno in učinkovito. Paket vsebuje več kot petdeset varnostnih nasvetov in vaj, s pomočjo katerih lahko otrokom predstavite e-varnost na zabaven, zanimiv in pozitiven način:

- dve brošuri o e-varnosti: Spletna zabava za vašo družino in Vodič za starše,
- Zlata pravila,
- Družinska diploma,
- nalepke,
- 12 situacijskih kartic, ki jih otroci lahko izrežejo.

Obe brošuri sta označeni z barvami, ki predstavljajo štiri glavne elemente e-varnosti: **zaščita**, **klepetanje**, **zabava** in **spletno nadlegovanje**. Vodič za starše ponuja dodatne napotke k Spletni zabavi za vašo družino: vsebuje še več pojasnil in informacij, opombe k dejavnostim in predlagane rešitve vaj in situacijskih kartic.

Družinsko brošuro naj bi starši in otroci uporabljali skupaj. Štiri tematike so predstavljene skozi zgodbo o dveh mladostnikih, Aleksu in Piki, o njunih starših ter Metki, poznavalki IKT. Vsako poglavje vsebuje izobraževalne aktivnosti, kot so spletne vaje, kvizi, zlata pravila in uporabne povezave.

Skupaj z otroki glasno preberite zgodbo in pojdite skozi predlagane dejavnosti. Na koncu vsakega poglavja lahko s pomočjo situacijskih kartic z otroki načnete pogovor, v katerem jim boste še dodatno pojasnili vsebino.

Ko otroci uspešno predelajo brošuri, jih nagradite tako, da se vsi podpišete na družinsko diplomu in se zavezete k spoštovanju zlatih pravil. Na koncu lahko otroci olepšajo knjižici z nalepkami s čustvenimi simboli.

Vaše mnenje cenimo, zato se z vprašanji ali komentarji kadar koli obrnite slovensko točko osveščanja Safe-si na elektronskem naslovu info@safe.si. Vam in vaši družini želimo veliko zabave pri osvajanju interneta!

Varno in zabavno deskanje vam želi,
ekipa Safe-si

B. Napotki za starše in skrbnike

1. ZAŠČITA pomeni VARNOST

DOM@ČI RAČUNALNIK

Domači računalnik je lahko izvrsten pripomoček za izobraževanje in zabavo za celo družino, vendar pa morate mlajše družinske člane zaščititi tako, da določite pravila, pogoje in čas, ki ga lahko ti preživijo pred računalniškim zaslonom.

Ne pozabite namreč, da lahko otroci do **interneta** dostopajo tudi pri prijateljih, v internetnih kavarnah in drugje. Zato je toliko bolj pomembno, da skupaj vzpostavite varna in učinkovita načela vedenja, ki jih lahko otroci vedno uporabijo.

ZAŠČITA RAČUNALNIKA

Zaščitite se lahko že tako, da osvojite osnovno znanje o potencialnih nevarnostih in enostavni pomoči v teh primerih. Ta pomoč vključuje uporabna tehnološka orodja, hkrati pa od uporabnika pričakuje uporabo zdrave pameti. Tako kot vse ostalo, se tudi ta razvije z leti in izkušnjami.

Dejavnosti, ki jih boste vi in otroci najverjetneje izvajali na vašem domačem računalniku, npr. uporaba **pomnilniških ključev** ali **CD-jev**, odpiranje **priponk** ali **prenašanje datotek**, so lahko nevarne. Nevarnost največkrat predstavljajo **škodljivi računalniški programi**, katerih namen je poškodovati računalnik, ukrasti zasebne podatke ali vam vsiliti neželene storitve ali oglase.

Otroci spoznajo različne vrste škodljivega programja - viruse, črve, trojanske konje in vohunsko programsko opremo – naučijo pa se tudi prepoznati simptome okuženega računalnika. Naučijo se preprečiti okužbo tako, da internet vedno uporabljajo le na računalniku, ki ga ščiti posodobljena **programska oprema za odkrivanje virusov in vohunskih programov**. Svetuje se jim tudi previdnost pri odpiranju e-poštних priponk neznanih pošiljateljev, prenašanju programov z interneta in pri uporabi pomnilniških ključev USB ali CD-jev.

BOJ Z NEZAŽELENO POŠTO

Kar 80 odstotkov e-pošte, ki danes kroži po internetu, je **nezaželene** (take, ki je nismo zahtevali), ta pa lahko pride tudi do otrok. Nepazljiva objava e-poštnega naslova na internetu (če uporabljate novičarske skupine, klepetalnice, javne forume, strani spletnih skupnosti ali elektronske obrazce) lahko povzroči dotok nezaželene pošte. Določeni programi lahko na internetu zbirajo e-poštne naslove in sestavljajo dopisne sezname, na katere nato masovno posredujejo nezaželena pošta. Podjetja, ki sodelujejo v takih dejavnostih, se navadno nahajajo v državah, kjer zakonodaja ne preprečuje tovrstnega vsiljevanja pošte.

Nezaželena pošta je najpogosteje povezana s pornografijo, ponarejenimi zdravili, dvomljivimi finančnimi transakcijami itd. Poleg tega lahko z nezaželena pošto dobimo tudi škodljive programe. Največkrat širijo tovrstno pošto osebe s slabimi nameni. Sledi nekaj nasvetov, kako lahko zaščitite svojo družino:

- Uporabite **“filtre za nezaželena pošto”**. Vaš ponudnik e-poštних storitev verjetno ponuja možnosti za filtriranje nezaželene pošte, ki jih lahko vklopite v svojem e-poštnem odjemalcu. Za podrobne informacije se obrnite na svojega ponudnika e-pošte. Redno pregledujte mapo z nezaželena pošto (navadno se imenuje **junk** ali **spam**), če se med temi sporočili ni znašlo tudi kakšno nedolžno. Tehnologija ni popolna.
- Naučite otroke, naj ne odpirajo e-pošte neznanih pošiljateljev. Nezaželena pošta skoraj vedno vsebuje obetavno zvonečo zadevo in priponke. Pokažite jim, kako blokirajo pošiljatelja, oziroma jih prosite, naj sumljiva sporočila brišejo.

BRSKANJE PO INTERNETU

Otroci lahko odnesejo veliko od brskanja po internetu, če obiskujejo zabavne in izobraževalne spletne strani. Vendar pa internet ponuja tudi mnogo vsebin, ki niso vedno primerne njihovi starosti.

Iskalniki so izvrsten pripomoček za iskanje vsebine v internetu. Ker pa so rezultati iskanja odvisni od uporabljenih ključnih besed, je prav tako enostavno priti do neželene vsebine. Tako lahko

nedolžna beseda vodi na ne tako nedolžno spletno stran, ki vsebuje uporabljeno ključno besedo. Sledi nekaj nasvetov za varnejše brskanje po internetu:

- Za svojega otroka ustvarite poseben uporabniški račun v **operacijskem sistemu** (Windows, Linux, Mac OS), ki je nameščen na računalniku, in v tem računu vklopite funkcije **starševskega nadzora**.
- Preverite funkcije starševskega nadzora v **internetnem brskalniku** in iskalniku. Posebej skrbno se poučite o možnostih **družinskih nastavitvev**.
- Mladim uporabnikom interneta predlagajte uporabo otrokom prijaznih iskalnikov.
- Shranite spletne strani, ki jih otroci najpogosteje obiskujejo, v njihovo mapo **Priljubljenih** (Favourites) v brskalniku. Tako bodo svoje najljubše strani obiskovali vedno znova in ne bodo potrebovali iskalnika.

Poleg funkcij starševskega nadzora v brskalniku in iskalniku lahko uporabite še dodaten **filter** – programsko opremo, namenjeno zaščiti mladostnikov pred neprimerno vsebino na internetu. Za nasvet vprašajte v trgovini z računalniško opremo ali na internetu poiščite preizkusno programsko opremo. Pri tem pa ne pozabite, da nič ne more nadomestiti vzora staršev in skrbnikov. Tehnična orodja namreč niso popolna in lahko dajejo lažen občutek varnosti, če jih ne uporabljate v skladu z zdravo pametjo.

Programi za filtriranje vsebin pa so po drugi strani lahko tako omejeni, da blokirajo tudi neškodljivo vsebino. Tako lahko otroku omejijo dostop do spletnih strani s tematiko druge svetovne vojne, saj te opisujejo nasilje. Res pa je tudi, da lahko otroci, ki so pogosto pravi strokovnjaki za zakrivanje svojih sledi, vsak filter tudi izklopijo. Na sled jim boste prišli le, če se sami naučite uporabljati računalnik in program.

Oglejte si spletno stran raziskave **SIP-Bench**, ki jo je podprla Evropska Unija, v kateri so preizkusili 30 orodij za starševski nadzor in boj z nezaželeno pošto. Merili so njihovo učinkovitost pri zaščiti otrok med 6. in 16. letom starosti pred škodljivimi vsebinami med različnimi dejavnostmi: pri **brskanju**, pošiljanju e-pošte, **prenosu datotek**, klepetanju in **neposrednem sporočanju**.

Poleg izogibanja **škodljivim vsebinam** poskrbite tudi, da otroci ne bodo verjeli vsemu, kar preberejo in vidijo na internetu. V brošuri za družinsko spletno zabavo predlagamo, da najdene informacije preverite na najmanj treh drugih spletnih straneh. Otrokom svetujte tudi, da vedno omenijo vir informacij, ki jih uporabijo v šolskih nalogah.

ZLATA PRAVILA ZA STARŠE RADOVEDNIH OTROK

- Poskrbite, da bo računalnik zaščiten s **požarnim zidom** ter s programsko opremo za odkrivanje virusov in vohunskih programov. To opremo redno posodablajte in bodite pozorni na **opozorila**. Vprašajte svojega ponudnika internetnih storitev, ali ponuja kakšna orodja za zaščito pred virusi ali vohunskim programjem.

- Uporabite filter za nezaželjeno pošto v svojem e-poštnem programu in svoj e-poštni naslov skrbno skrivajte oziroma ga ne objavite na internetu. Izogibajte se e-poštnih sporočil neznanih pošiljateljev in **preglejte** (angl. scan) priponke, preden jih odprete.
- Izkoristite funkcije starševskega nadzora, ki jih ima vaša programska oprema: operacijski sistem, brskalnik, iskalnik in e-poštni program. Ustvarite ločen **uporabniški račun** za otroka. Zagotovite, da je nastavev zaščite zasebnosti najvišja (poglejte v meni Možnosti v brskalniku).
- Premislite o uporabi dodatne programske opreme za filtriranje.
- Če se računalnik začne vesti nenavadno, je lahko okužen, zato se takoj obrnite na svojega ponudnika internetnih storitev ali drugega strokovnjaka. Ponudnik interneta naj bi staršem ponudil tudi kakšne napotke.
- Če na internetu najdete neprimerno vsebino, jo prijavite prijavi točki Spletno oko (glej Uporabne povezave).
- Če le lahko, bodite zraven otroka, ko ta brska po internetu. Gre za dober način spodbujanja pogovora in povečanja zaupanja med vami. Skupno učenje naj vam bo izziv.
- Ne pozabite, da ta varnostna pravila veljajo tako za vas kot za vaše otroke. Spodbujajte jih, naj vas obvestijo o vsem, kar se jim zdi sumljivo.

UPORABNE POVEZAVE

Otroci naj rešijo SAFE-SI kviz, s katerim lahko preverijo svoje znanje o varni uporabi interneta:

<http://www.safe.si/kviz/>

Tudi seznam nekaterih filtrov najdete na spletni strani SAFE-SI (v polje Iščite na strani vtipkajte "seznam nekaterih filtrov").

Da bodo otroci na spletu bolj varni, lahko obiščete tudi naslednjo spletno stran z uporabnimi nasveti, kvizi:

<http://www.varenspletu.si/html/etusivu.htm>

www.spletno-oko.si je slovenska spletna prijavna točka, kjer lahko anonimno prijavite otroško pornografijo in sovražni govor na internetu.

Oglejte si spletno stran raziskave SIP-Bench, v kateri so preizkusili 30 orodij za starševski nadzor:

<http://www.sip-bench.org>

2. KOMUNIKACIJA

KOŠČKI SESTAVLJANKE

Se še spomnite, koliko vam je med odraščanjem pomenilo, da ste lahko bili v stiku s prijatelji? Internet ponuja različna mesta za srečevanje s prijatelji in omogoča nove načine izražanja in druženja s pomočjo e-pošte, P2P izmenjave datotek, pisanja blogov ter spletnih skupnosti (npr. MySpace, Facebook, Hi5, Glasuj zame idr.). Današnji najstniki s pomočjo tehnologije preizkušajo nove stvari in se družijo na mestih, ki jim dajejo občutek zasebnosti in svobode, kjer jih starši ne nadzorujejo.

Poglavje o komunikaciji staršem in otrokom predstavi idejo **zasebnih podatkov, zasebnosti**, pozitivnih odnosov na internetu in tveganja, povezanega s stiki z neznanci. Zasebnost na internetu je tesno povezana z idejo **računov in profilov**. Račun namreč omogoča dostop do storitev na internetu.

V resničnem svetu so vaši podatki zapisani na avtobusnih vozovnicah, vstopnicah za fitnes ali na članskih izkaznicah, na internetu pa govorimo o računih in storitvah. Nobenega ne moreš uporabljati, če ne podaš vsaj nekaterih podatkov o sebi, ki tvorijo tvoj "uporabniški profil". Ključnega pomena pa je, da lahko sami odločate, katere podatke želite dati na razpolago, in s kom jih želite deliti.

Zaščita vaše zasebnosti pomeni odločati o tem, kaj bodo drugi ljudje vedeli o vas, in ne lagati o sebi. Mladi so navdušeni nad druženjem s prijatelji po internetu in ustvarjanjem svoje elektronske podobe. Pri tem pa se ne zavedajo vedno možnih posledic, ko svoje zasebne podatke naredijo javne.

USTVARJANJE PROFILA

Prvi korak pri zaščiti osebnih podatkov je ta, da ustvarite varen profil, in sicer tako, da dobro premislite, katere podatke boste vključili vanj in katere nastavitve zasebnosti boste uporabili.

Ustvarite več e-poštnih računov za različne situacije. Pri storitvah, kot so klepet, neposredno sporočanje, pisanje bloga ipd. naj vaš otrok uporablja nevtralen e-poštni naslov in **zaslonsko ime oz. vzdevek**. Tako med klepetom ne bo uporabljal e-poštnega naslova, ki izdaja njegovo ime in priimek.

Gesla računov naj bodo vedno skrivna. Otrokom poudarite, da svojih osebnih računov ne smejo deliti s prijatelji, saj lahko ti njihovo zaupanje zlorabijo. Po drugi strani pa morda

vi želite vedeti njihovo geslo, da jih boste lahko nadzorovali – o tem se pogovorite z otrokom.

Ne pozabite prilagoditi **nastavitev zasebnosti** za svoj profil/račun tako, da bo ta zaseben, ne javen. Tako boste lahko odločali o tem, komu bo viden in s kom boste imeli stike. Zaseben profil pomeni, da lahko sami urejate svoj **seznam stikov**. Otroke naučite, naj imajo stike le z ljudmi, ki jih poznajo tudi v resničnem življenju.

Če otroci uporabljajo klepetalnice, preverite naslednje:

- ali so med klepetom prisotni **moderatorji**; klepet brez moderatorja ni varen,
- ali obstajajo orodja, s katerimi lahko prezremo ali blokiramo neželene stike,
- ali na spletni strani obstaja funkcija **prijave** in pomoči, kamor se lahko zatečemo v primeru težav,
- ali so pravila za uporabo storitve jasna in vidna.

FOTOGRAFIJE IN SPLETNE KAMERE

Otroci se morajo zavedati, da je njihova fotografija ključni del njihove zasebnosti in da imajo digitalne fotografije lahko zelo velik učinek. Z njimi je enostavno razpolagati in **manipulirati**, in ko jih enkrat pošljete prek računalnika ali mobilnega telefona, jih je skoraj nemogoče izbrisati – na internetu lahko ostanejo za vedno! Tudi **spletne kamere** je treba uporabljati previdno, zato naj jih otroci ne uporabljajo brez nadzora. Orodja za klepetanje prek spletne kamere so lahko zelo nevarni. Držite se pravila, da izmenjujete osebne fotografije le z osebami, ki jih poznate in jim zaupate – preden objavite fotografijo nekoga, to osebo vedno vprašajte za dovoljenje. Ne dovolite, da otroci uporabljajo računalnik in spletno kamero sami v svoji sobi.

STIKI Z NEZNANCI

Ljudje, ki jih spoznate na internetu, niso vedno taki, za kakršne se predstavljajo. Otroke naučite, naj na internetu zaščitijo svojo zasebnost tako, kot bi jo v resničnem svetu. Če ste določili pravila o tem, kako se morajo v resničnem svetu vesti do tujcev, zakaj ne bi ista pravila veljala za internet?

Otroci lahko z internetnimi prijatelji sklenejo zelo močna prijateljstva in pogosto prehitro zaupajo osebami, ki pokažejo zanimanje in razumevanje, tudi če jih v resnici ne poznajo. Zato jih lahko premaga želja, da bi te nove prijatelje spoznali tudi v resnici, ne da bi vas o tem obvestili. Otroci se pogosto ne zavedajo nevarnosti takih srečanj in se jim ne zdijo pomembna, zato so na internetu lahke tarče **groominga** pedofilov. Raziskave kažejo, da se mnogo otrok sreča s svojimi internetnimi "prijatelji" brez spremstva in vednosti staršev. O tem se pogovorite s svojimi otroki, da se jim ne zgodi kaj podobnega. Najpomembnejša je komunikacija.

SPLETNA ETIKA

Spletna etika pomeni vzorno vedenje na internetu in tak odnos do drugih ljudi, kot ga želite zase. Otroci se morda ne zavedajo, da lahko na internetu koga nenamerno užalijo, nekateri pa internet in/ali mobilne telefone uporabljajo le z namenom vznemiriti ali nadlegovati druge. To imenujemo spletno nadlegovanje, z njim se sreča vsak četrty otrok (za dodatne informacije glejte ustrezno poglavje).

Jezik klepeta

Pri klepetu mladi uporabljajo edinstven jezik, poln čustvenih simbolov in kratic. S temi simboli se lahko seznanite v spodnji tabeli 😊

Kratek seznam kratic, ki se uporabljajo pri klepetu. Za dodatne informacije obiščite uporabne povezave:

121: one to one; na štiri oči

AFK: away from keyboard; ni me za računalnikom

A/S/L ali **ASL:** age, sex, location; starost, spol, kraj

BBB: bye bye baby; adijo, ljubi/ca

B4N: bye for now; nasvidenje

BBL: be back later; vrnem se pozneje

BF: boyfriend or best friend; fant ali najboljši prijatelj/ica

BFF: best friends forever; najboljša prijateljca za vedno

C: see?; vidiš?

Comp: computer; računalnik

CU: see you; se vidimo

CUL: see you later; se vidimo pozneje

CYO: see you online; se vidimo na internetu

EGBOK: everything going to be ok; vse bo še v redu

JJ: just joking; samo hecam se

K: all right /ok; vse je v redu/ v redu

KFY/K4Y: kiss for you / poljubček

KISS: keep it simple, stupid; ne kompliciraj

KPC: keeping parents clueless; ne povej staršem

LBR: later; se vidimo/slišimo pozneje

IRL: in real life; v resničnem življenju

LMIRL: let's meet in real life; srečajmo se v resničnem življenju

LOL: laughing out loud, lots of love; glasen smeh, veliko ljubezni

LY4E: love you forever; ljubim te za vedno

NE1: anyone; kdor koli

NP: no problem/ noisy parents; ni problema, radovedni starši

OIC: oh, I see; aha, tako torej

OLL: online love; ljubezen na internetu

F2F: face to face; iz oči v oči

G2G or GTG: got to go; moram iti

<G>: grin; širok nasmeh

GF: girlfriend; prijateljica, punca

GFN: gone for now; trenutno me ni

GL: good luck; srečno

GM: good morning /good match; dobro jutro/dobra izbira

HAND: have a nice day; lepo se imej

^5: High 5; pozdravni udarec z dvignjenimi rokami

H2G: have to go; moram iti

HDOP: help delete online predators; pomagaj izbrisati internetne plenilce **WDYT:** what do you think; kaj meniš?

IDK: I don't know; ne vem

ILU/ILY: I love you / I like you; ljubim te/všeč si mi

PAL: parents are listening; starši poslušajo

PAW: parents are watching; starši opazujejo

PIR: parent in room / people in room; starši/ljudje v sobi

PLZ/PLS: please; prosim

POS: parent over shoulder; starši gledajo čez ramo

RL: real life; resnično življenje

S^, S'UP: what's up?; kaj dogaja?

TTYL: talk to you later; se slišimo pozneje

TY: thank you; hvala

WB: welcome back/ write back; pozdravljen spet / odpiši

WTGP: want to go private?; začneva zasebni pogovor?

WYCM: will you call me?; me boš poklical/a?

S kombinacijo ločil in črk lahko ustvarite čustvene ikone. Glejte spodnje primere:

smeško (z ali brez nosa)

:) ali :-)

žalosten obraz (z ali brez nosa)

dvopičje, (vezaj), zaklepaj

obraz, ki mežika (z ali brez nosa)

:(ali :-(

dvopičje, (vezaj), zaklepaj

presenečen obraz (z ali brez nosa)

;) ali ;-)

dvopičje, vezaj, zaklepaj

širok nasmeh (z ali brez nosa)

: o ali :-o

dvopičje, (vezaj), mali o

obraz, ki kaže jezik (z ali brez nosa)

:-D ali : D

dvopičje, (vezaj), veliki D

: p ali :-p

dvopičje, mali p

ZLATA PRAVILA

- Vzemite si čas in se pozanimajte, kako vaši otroci preživljajo čas na internetu. Pokažite naj vam, kako komunicirajo s prijatelji.
- Naučite jih, naj na internetu zaščitijo svojo zasebnost:
 - Ustvarijo naj varne profile in vklopijo nastavitve zasebnosti.
 - Skrijejo naj svoja gesla.
 - Stike naj imajo le z ljudmi, ki jih poznajo v resničnem življenju.
 - Preden na internet naložijo svoje fotografije ali fotografije družine, hiše, šole idr. naj vedno vprašajo za dovoljenje starše.
 - Osebnostne podatke, kot so telefonska številka, naslov, šola, ime moštva idr., naj posredujejo le tistim, ki jih v resničnem življenju dobro poznajo.
- Domači računalnik naj bo postavljen v skupnem prostoru, da boste vedno lahko nadzorovali dejavnosti, ki se odvijajo na njem.
- Skupaj z otroki preverite, ali znate:
 - zavrniti stike ali blokirati osebe na seznamu stikov,
 - uporabljati varnostne in poročevalne funkcije, ki so na voljo na spletnih straneh, ki jih obiskujete.
- Otrokom pokažite, da vam lahko zaupajo in se z vami pogovorijo tudi o svojih napakah, da boste lahko skupaj poiskali rešitve! Napake so del učnega procesa.

UPORABNE POVEZAVE

Otroci naj si preberejo letak z nasveti o varnem spletnem klepetanju, ki ga najdejo na www.safe.si v rubriki E-gradiva.

Več informacij o varstvu osebnih podatkov na internetu ponuja Urad informacijskega pooblaščenca <http://www.ip-rs.si/>. Urad informacijskega pooblaščenca je pripravil tudi brošuro "Vodič po varstvu osebnih podatkov za starše in učitelje", ki je dostopna na tej spletni strani v rubriki Publikacije.

Poglejte si tudi poročilo organizacije Eurobarometer 2007 o varnejši uporabi interneta za otroke (Safer Internet for Children):

http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/eurobarometer

3. SPLETNO NADLEGOVANJE

PRIMER SPLETNEGA NADLEGOVANJA

Komunikacija po internetu in mobilnih telefonih ima veliko prednosti, žal pa ima tudi manj prijetno stran: otroci lahko prejemajo ali pošiljajo sporočila z vsebino, ki lahko prizadene njih ali koga drugega. Zato je pomembno, da otroke naučite primernega vedenja v družbi – tudi vaši otroci niso vedno angelčki ;-)

Spletno nadlegovanje pomeni uporabo novih informacijsko-komunikacijskih naprav in storitev za nadlegovanje ali ustrahovanje posameznika ali skupine. Pri tem se uporabljajo e-pošta, orodja za klepet in neposredno sporočanje, mobilni telefon ali druga digitalna orodja. V navideznem okolju igrice lahko nadlegovalci napadejo **avatar** vašega otroka (lahko ga ustrelijo, ukradejo njihovo **virtualno lastnino** ali prisilijo avatar, da se vede na nezaželen način).

Otroci pogosto poročajo o težavah, povezanih z razkritjem zasebnih informacij na javnih mestih, npr. objavo zasebne fotografije ali osebnih podatkov na javnem forumu ali spletni strani. Tako kot **nadlegovanje** v šoli ali na igrišču, tudi to ni sprejemljivo vedenje, zato morajo biti starši, učitelji in otroci nanj pozorni in se nanj tudi odzvati. Za razliko od običajnega nadlegovanja lahko spletno nadlegovanje vpliva na otroka tudi, ko ta ni več v bližini nadlegovalcev. Ti lahko namreč pošiljajo grozilna sporočila na domači e-poštni naslov ali na mobilni telefon kadarkoli, podnevi ali ponoči.

Starši lahko podprejo okolje, v katerem nadlegovanje ni dopustno – naučite svojega otroka, da anonimna uporaba interneta ni izgovor za neodgovorno vedenje. Poznati morajo svoje pravice in odgovornosti ter vedeti, kako spoštovati pravice drugih.

Z otroki vzpostavite ozračje odprtega dialoga, v katerem se lahko pogovorite o kakršni koli mučni situaciji. Nove tehnologije, kot sta internet in mobilna telefonija, ponujajo izvrstno priložnost za pogovor in dobro snov za razmišljanje.

ZLATA PRAVILA

- Preprečite negativna doživetja otrok tako, da jih poučite o tem, kako zaščitijo svojo zasebnost in kako spoštujejo zasebnost drugih.
- Naučite otroke, naj se ne odzivajo na nadlegovalna sporočila.

- Otrokom razložite, katera sporočila in kakšno vedenje lahko prizadenejo druge, ter jim pokažite, kako se jim izogniti.
- Preverite, ali znajo blokirati pošiljatelja na seznamu stikov.
- Shranjujte žaljiva sporočila, morda jih boste potrebovali kot dokaz.
- Ugotovite, kakšne so strategije boja proti nadlegovanju v šoli, ki jo obiskujejo otroci. Skupaj z drugimi starši in učitelji pomagajte preprečiti nadlegovanje in spletno nadlegovanje.
- Ne izgubite stika z otrokovim okoljem – spoznajte njihove prijatelje in njihove starše, učitelje in sošolce.
- Spodbujajte otroke, da vam povedo o vsaki neprijetni izkušnji na internetu ali v resničnem življenju. Zagotovite jim, da jim boste stali ob strani tudi, če naredijo kaj nepremišljenega, in da boste skupaj poiskali rešitve.
- Poskrbite, da žrtve nadlegovanja razumejo, da za nadlegovanje niso krivi sami.

UPORABNE POVEZAVE

O nasilju med otroki obstaja v Sloveniji v okviru UNICEF-a zanimiv projekt POVEJ!, o katerem si lahko več preberete na:

<http://www.unicef.si/main/povej.wlgt>

TOM telefon (telefon za otroke in mladostnike) pomaga otrokom, ki se znajdejo v stiski. Vsak dan med 12. in 20. uro lahko pokličejo na brezplačno telefonsko številko:

080 1234

4. ZABAVA IN PRENAŠANJE DATOTEK

NI VSE ZLATO, KAR SE NA INTERNETU SVETI

Internet je navidezni svet, ki omogoča raznolike dejavnosti, tudi komercialne. Če otrokom ne kupite vsega, kar vidijo na televiziji ali kar jih navduši v trgovini, jih morate naučiti tudi, naj si ne želijo in ne verjamejo vsega, kar se oglašuje na internetu, npr. glasba in igre, **mobilne melodije** in drugi dodatki, ali pa kupovanje spletnih storitev.

Skupno preživljanje prostega časa pri brskanju po internetu vam daje priložnost, da otroku pojasnite, da so razni izdelki, kot so **melodije, ozadja, glasba mp3, avtarji** idr. redko brezplačni. Ko najdete podoben oglas, jim pokažite drobn tisk in dokažite, da se tudi na internetu skrivajo različne pasti.

Če se želite naročiti na katero koli storitev (brezplačno ali plačljivo), boste morali izpolniti **elektronski obrazec** in vanj vnesti svoje osebne podatke. Izpolnite le tiste obrazce, pri katerih veste, kako bodo vaši podatki uporabljeni, otrokom pa svetujte, da tovrstne obrazce vedno izpolnite skupaj.

Pojavna okna se pogosto uporabljajo za prodajo izdelkov na internetu. Sicer niso vedno škodljiva – včasih jih uporabljajo zanesljiva spletna mesta: če zaupate spletni strani, potem lahko zaupate tudi pojavnim oknom, ki jih ta uporablja. Nekatera pojavna okna pa so namenjena trženju nezanesljivih izdelkov oziroma vodijo do **elektronskih vprašalnikov**, ki zbirajo osebne podatke. Naučite otroke zapirati sumljiva pojavna okna tako, da kliknejo križec v zgornjem desnem kotu okna.

IGRANJE SPLETNIH IGER

Spletne igre se razlikujejo od starejših digitalnih iger, saj zahtevajo internetno povezavo. Otroci lahko danes igrajo igre na CD-ju ali DVD-ju, na spletnih straneh, na igralnih konzolah ali na mobilnih telefonih in drugih žepnih napravah.

Spletne igre vključujejo enostavne in dobro znane igre, kot sta Pacman in Tetris, pa tudi

igre v virtualni resničnosti, kjer igra več uporabnikov, ki pri tem ustvarjajo vsebino in zgodbo igre. Mnoge večigralske igre podpirajo virtualne skupnosti igralcev, v katerih so otroci lahko izpostavljeni različnim nevarnostim, kot so stiki z neznanimi ljudmi (glejte poglavje Komunikacija).

Igre pa imajo pomembno vlogo pri razvoju otrokovih družbenih veščin in strateškega razmišljanja, saj se ti razvijajo v okolju, omejenem s pravili. Mnoge digitalne igre so privlačne in interaktivne, zato se lahko uporabljajo v izobraževalne namene.

Niso pa vse digitalne igre ustrezne kakovosti, zato se morate odločiti, katere vrste iger so najprimernejše za vaše otroke in z določitvijo pravil zagotoviti, da količina časa, ki ga otrok preživi ob igranju spletnih iger, ne vpliva na njegove ostale dejavnosti.

PEGI online je vseevropski sistem za ocenjevanje interaktivnih iger, pri katerem igre razvrstijo glede na starost in vsebino. Sistem podpirajo izdelovalci iger, med njimi so PlayStation, Xbox in Nintendo, pa tudi založniki in razvijalci interaktivnih iger po vsej Evropi. Oznake o primernosti poiščite na hrbtni strani igre, ki jo kupite svojemu otroku, pri tem pa ne pozabite, da niso vsi 12-letniki enaki.

SKUPNA RABA DATOTEK IN AVTORSKE PRAVI©

Mladi vidijo internet kot zakladnico filmov, glasbe in iger, ki jih lahko preneseš, predvašaš, poslušаш in igraš. Pogosto prenašajo in nalagajo tovrstne vsebine prek **peer-to-peer omrežja (P2P)**, pri tem pa se ne zavedajo, da je delo pevcev in drugih ustvarjalcev/**avtorjev** zaščiteno z **avtorskimi pravicami**. To velja za filme, pesmi, knjige, programsko opremo in fotografije.

Ali je nezakonito?

Izmenjava datotek ni nezakonita, če izmenjujete datoteke z vsebino, ki ste jo sami ustvarili. Na splošno je nalaganje in prenašanje glasbe in filmov brez dovoljenja lastnika pravic nezakonito po vsem svetu (čeprav ima vsaka država svoj zakon o avtorskih pravicah). Zato upoštevajte, da je deljenje glasbenih in filmskih datotek nezakonito in bodite previdni pri uporabi peer to peer programov.

Ali je tvegano?

Izmenjava datotek lahko ogrozi vaš računalnik, saj odpira vrata, skozi katera lahko vstopijo škodljivi programi, ti pa povzročijo nepravilno delovanje vašega računalnika. Omogoči tudi, da se do vaših osebnih podatkov dokopljejo nepridipravi, ki lahko vaš računalnik uporabijo za pošiljanje nezaželene pošte ali **nezakonitih vsebin**.

Kje lahko najdem zakonito glasbo?

Obstaja veliko spletnih strani, ki ponujajo zakonito pridobljeno glasbo (glejte uporabne povezave), včasih je ta celo brezplačna! Taki primeri so spletne strani, na katerih glasbeniki objavljajo vzorce pesmi ter obvestila o koncertih in albumih za svoje navdušence.

ZLATA PRAVILA

- Za prenašanje glasbe in filmov z interneta vedno uporabite zakonita spletna mesta.
- Spodbujajte otroke, da bodo uporabljali spletna mesta z zakonito vsebino, in jim pojasnite, da na internetu ni vse tako, kot se zdi na prvi pogled.
- Pojasnite otrokom nevarnosti pri neprevidnem prenašanju datotek z interneta.
- Poskrbite, da bo računalnik zaščiten in vedno uporabite posodobljen program za zaščito pred virusi.
- Naučite otroke, da zakonito pridobljene prenešene datoteke vedno shranijo na računalnikov trdi disk in jih, preden jih odprejo, pregledajo z ustreznim antivirusnim programom.
- Preden karkoli namestite na vaš računalnik, vedno preberite izjavo o zasebnosti in uporabniške pogodbe. Na internetu preverite, če je program, ki ga želite prenesti, varen.
- Zapirajte sumljiva pojavna okna tako, da kliknete križec v zgornjem desnem kotu okna. Nikoli ne kliknete v okno.

OTROCI IN IGRE:

- Določite pravila glede količine časa, ki ga otrok lahko porabi za igro.
- Otroci naj igrajo igre v skupnem prostoru, kjer jih lahko nadzorujete.
- Spremljajte igralne navade otroka – če ga opazujete na igrišču, zakaj ga ne bi tudi med igranjem v virtualnem prostoru?
- Pogovorite se o vsebini igre: kaj v njej je in kaj ni podobno resničnosti, v čem uživajo?
- Preden otroku kupite igro, preverite, ali je vsebina igre primerna njegovim letom (sistem PEGI ali drug sistem ocenjevanja iger).

Ko otroci igrajo spletne igre z več igralci:

- Izberite spletne strani s strogimi pravili in živimi moderatorji.
- Opozorite jih, da drugim igralcem ne smejo izdajati osebnih podatkov.
- Opozorite jih, naj se z drugimi igralci ne srečujejo v resničnem življenju brez vašega spremstva.
- Spodbujajte otroke, da vam povedo o primerih nadlegovanja, groženj, uporabe prostaških besed, prikaza neprijetne vsebine ali povabilu na srečanje v živo.
- Če igra vsebuje kar koli, zaradi česar se počutite neprijetno, otroka odstranite iz igre ali spremenite njegov ID.

UPORABNE POVEZAVE

Oglejte si dodatne informacije o spletnih igrah in sistemu ocenjevanja iger glede primernosti starosti PEGI: <http://www.pegioline.eu>

Obstaja ogromno spletnih strani, na katerih lahko vi in vaši otroci kupite glasbene datoteke. Podatke o njih najdete na naslovu <http://www.pro-music.org>

Na internetu lahko najdete tudi zakonito brezplačno glasbo. Tak primer so spletne strani, na katerih glasbeniki svojim oboževalcem ponujajo vzorce svojih pesmi ter jih obveščajo o koncertih in albumih. Skupaj z otrokom lahko poiščete uradno stran njihovega priljubljenega glasbenika, skupine ali glasbene založbe.

Z otroki si na spletni strani <http://creativecommons.si/> oglejte video animacijo Ustvarjaj!, ki na zanimiv način predstavlja dve obliki zaščite avtorskega dela: Copyright in Creative Commons.

C. Predlogi rešitev za aktivnosti

1. ZAŠČITA pomeni VARNOST

KOMENTARJI K AKTIVNOSTIM

Poveži sliko z besedo: ohišje računalnika, podloga za miško, zaslon, zvočniki, spletna kamera, tiskalnik, pomnilniški ključ USB, miška, enota CD.

Ta vaja za ogrevanje bo otrokom predstavila različne elemente računalnika in druge strojne opreme. Vajo lahko po želji razvijete.

Starši naj ti pošljejo e-pošto s priponko ali pa si jo pošlji sam/a. Vadi naslednje: z desno miškino tipko klikni priponko, jo shrani na namizje računalnika, z desno klikni dokument in izberi Preglej (Scan). Ko se prepričaš, da je dokument varen, ga lahko odpreš. Ne pozabi: desna miškina tipka in nato Shrani – Preglej (Scan) – Odpri.

Na otrokov ali lasten e-poštni naslov pošljite e-poštno sporočilo in mu pripnite priponko. Otrok naj sledi navodilom v vaji in shrani dokument tako, da nanj klikne z desno miškino tipko, pred tem pa ga ne odpre. Ko shrani datoteko na Namizje ali v mapo, npr. Moji dokumenti, mu pokažite, kako z desnim klikom odpre meni, v katerem izbere možnost pregleda (scan) dokumenta. Tako ga boste navadili varnega odpiranja priponk.

Upoštevaj Metkin nasvet in se nauči, kako svoj e-poštni naslov opišeš, namesto da ga v celoti objaviš na internetu. Tako zagotoviš, da ga ne bodo prebrali in uporabili pošiljatelji nezaželene pošte.

`zvezdica.zaspanka@mojmail.com` = zvezdica pika zaspanka at mojmail pika com

Za vajo opiši še e-poštne naslove družinskih članov: tvoj naslov, naslov družine, mamin naslov, očetov naslov.

Če ne želite, da bi vaš javni e-poštni naslov samodejno odkrili programi za pošiljanje nezaželene pošte, ga opišite, namesto da ga zapišete v izvorni obliki. Otrok naj po zgoraj opisanem postopku vadi ta način pisanja naslova. Pri tem pa naj otroci ne pozabijo, da svojega naslova ne smejo objavljati na internetu oziroma naj uporabijo tisti e-poštni naslov, ki ne izdaja njihovega pravega imena (glejte poglavje Komunikacija).

Preden Metka nadaljuje, pomagaj Piki razumeti, katere dejavnosti lahko izvajaš, samo ko si povezan na internet. Obkroži jih.

Vaši majhni otroci morda ne vedo natančno, katere dejavnosti zahtevajo internetno povezavo in katere ne. Pisanje besedila ne zahteva povezave z internetom, klepetanje pa. Glasbo lahko poslušate tako, da vstavite CD ali odprete v računalniku shranjeno glasbeno datoteko, lahko pa poslušate glasbo tudi na internetu. Otroci naj označijo le tiste dejavnosti, za katere je omrežna povezava obvezna.

Skupaj s starši vnesite v brskalnik naslov <http://www.matkurja.com>. Poiščite informacije o nemškem ovčarju in poskusite ugotoviti, v katerih poklicih človek uporablja te pse. Poskusite najti tudi dobro sliko nemškega ovčarja. Ne pozabite preveriti na treh različnih spletnih straneh.

Naučite otroke pravih navad iskanja informacij in jih opomnite, da ne smejo zaupati vsemu, kar vidijo na internetu. Informacije naj poiščejo in primerjajo na vsaj treh različnih spletnih straneh in naj, če informacije uporabijo v nalogi, vedno navedejo vir informacij.

Skupaj s starši v brskalnik vnesite naslov <http://www.matkurja.com>. Nato poiščite neko temo, npr. nemški ovčar, in shranite tri spletne strani, ki se vam zdijo najbolj zanimive. To storite tako, da kliknete meni Priljubljene na vrhu brskalnika in jih dodate med priljubljene strani. Ustvarite lahko tudi posebno mapo.

Shranjevanje in organiziranje zanimivih spletnih strani v mapo s priljubljenimi (možnost v orodni vrstici brskalnika) je vedno dober način, da se otroci izognejo iskanju informacij na internetu.

ALI UGOTOVIŠ MANJKAJOČO BESEDO?

1: (zaščiten) 2: (virus), (neznanih), (prenašaj), (okužen), (nezaščitenem) 3: (sumljivo) 4: (neznane), (priponke), (zadeva), (nezaželena) 5: (nezaželene), (isti) 6: (prvi), (tri), (primerjaj), (povezavo), (objavi) 7: (protivirusni), (vohunskih) 8: (povej)

PREDLAGANE REŠITVE SITUACIJSKIH KARTIC

SITUACIJA 1. Nikoli ne brskajte po internetu, če računalnik ni zaščiten s posodobljenim protivirusnim programom in programom za odkrivanje vohunskih programov. To je tako, kot bi imeli mejo, na njej pa nobenega policista: računalnik lahko okužijo škodljivi programi, kot so virusi, trojanci, črvi in vohunski programi.

SITUACIJA 2. Bodite pozorni na e-pošto, ki vam jo pošljejo neznane osebe in ki vsebuje pripombe, ter sporočila, ki vam obljublajo nemogoče – najverjetneje gre za nezaželeno pošto. Ta lahko okuži računalnik s škodljivimi programi, kot so virusi, trojanci, črvi in vohunski programi, zato teh sporočil ne odpirajte. Namesto tega blokirajte pošiljatelja, tako da kliknete na sporočilo z desno miškino tipko in izberete Blokiraj pošiljatelja, ali pa sporočilo izbrišite.

SITUACIJA 3. Ko iščete informacije na internetu, ne zaupajte prvi na videz primerni strani. Preverite še vsaj tri druge spletne strani in primerjajte informacije na njih. Ne pozabite, da lahko na internetu informacije ustvari in objavi vsak. Ko pišete poročilo ali nalogo, morate vedno omeniti vir uporabljenih informacij in fotografij – tako bi naredil vsak pravi raziskovalec.

2. KOMUNIKACIJA LoL ;-D

KOMENTARJI K AKTIVNOSTIM

Označi, kako zasebni so zate naslednji podatki: tvoja telefonska številka, tvoja barva las, tvoje ime, država, v kateri živiš, šola, ki jo obiskuješ, tvoj naslov, ime tvojega ljubljénčka, poklica tvojih staršev, tvoj e-poštni naslov, tvoje slike, tvoja starost.

Ali imajo vaši otroci enake poglede na zasebnost kot vi? Tri barve predstavljajo zasebne (rdeča), delno zasebne (oranžna) in ne zasebne (zelena) podatke.

Po Metkinih navodilih ustvari primerno geslo za Piko:

Dobra gesla vsebujejo različne naključno izbrane znake (številke, črke in ločila) in jih je treba skrbno varovati.

Po Pikinem vzoru si ustvari varen profil. Nato ustvari primer nevarnega profila:

Otroci naj ustvarijo najprej varen profil in nato manj varnega, ki prikazuje zasebne podatke. Opomnite jih, da jih varen profil ne ščiti, če svoje zasebnosti tudi sicer ne varujejo med komuniciranjem na internetu.

Oglej si sliko in zapiši, kaj lahko ugotoviš o tej osebi:

Katere osebne podatke lahko izvemo iz te slike? Otroci se pogosto ne zavedajo, da lahko slika pove več kot tisoč besed.

Upoštevaj Pikino idejo in se spomni treh nasvetov za zaščito pred "spletnimi volkovi", ki jih je Aleks Rdeča kapuca dobil od Metke?

Preverite, ali so otroci razumeli, da so stiki z neznanci lahko tvegano početje.

Kako želiš, da se do tebe na internetu obnašajo drugi? (1..... 2..... 3.....)

Preverite, ali otroci razumejo, da se morajo do drugih vesti tako, kot želijo, da se do njih vedejo drugi.

DEŠIFRIRAJ: Ugotovi, kaj pomenijo nekatere priljubljene kratice, tako da jih povežeš z njihovim pomenom:

Svoje znanje o kraticah lahko utrdite v poglavju Komunikacija – Spletna etika v odstavku o jeziku, ki ga uporabljamo pri klepetu.

S kombinacijo znakov na tipkovnici zapiši naslednje čustvene ikone: smeško, žalosten obraz, obraz, ki mežika, presenečen obraz, širok nasmeh, obraz, ki kaže jezik.

Več informacij najdete v poglavju Komunikacija – Spletna etika.

ALI UGOTOVIŠ MANJKAJOČO BESEDO?

1: (profil) 2: (zasebnosti), (odgovoren/na) 3: (poznaš),(povej) 4:(etika),(tebe) 5: (čustven) 6: (geslo), (osem) 7: (skrivnost) 8: (ne) 9: (poznaš)

PREDLAGANE REŠITVE SITUACIJSKIH KARTIC

SITUACIJA 4. Ko uporabljaš internet, bo tvoj profil ali druge podatke o tebi lahko videlo več tisoč ali celo več milijonov ljudi. Zato je pomembno, da pazljivo izbereš podatke o sebi, ki jih boš posredoval javnosti. Osebne podatke posreduješ le osebam, ki jim zaupaš in jih dobro poznaš v resničnem življenju.

SITUACIJA 5. Bine je verjetno svoje geslo za dostop do e-pošte povedal svojemu prijatelju, ki se mu je maščeval tako, da je v njegovem imenu pošiljal nesramna sporočila. Gesla zato vedno skrbno hrani, razen če želiš, da drugi berejo tvojo pošto ali se pretvarjajo, da so ti, ter v tvojem imenu govorijo reči, ki jih sam ne bi nikoli.

SITUACIJA 6. Srečanje z neznancem ni dobra ideja. Če pa res misliš, da lahko prijatelju z interneta, ki se želi srečati s tabo, zaupaš, povej staršem in poskrbi, da te bo eden od njiju spremljal. To ne bi smelo motiti prijatelja, če so njegovi nameni pošteni. Motilo bo le človeka, ki nekaj skriva.

3. SPLETNO NADLEGOVANJE

KOMENTARJI K AKTIVNOSTIM

Nariši sliko vabila, ki ga je Aleks dobil od učiteljev. Vsebuje naj logotip in slogan, ki ga bo šola uporabila za teden boja proti nasilju.

Otroci naj uporabijo svojo domišljijo in oblikujejo svojo idejo v praznem okvirju.

Po Aleksovem vzoru zapiši pet razlogov, zakaj bi nekomu dosodil "rdeči karton".

Z otroki se pogovorite o tem, kakšno vedenje je nesprejemljivo.

ALI UGOTOVIŠ MANJKAJOČO BESEDO?

1: (pravilih), (uživajo) 2: (spregovoriš) 3: (nobenega) 4: (nadlegovanje) 5: (blokiram)
6: (poznam) 7: (odgovoril/a)

PREDLAGANE REŠITVE SITUACIJSKIH KARTIC

SITUACIJA 7. To zagotovo ni sprejemljiv način uporabe mobilnega telefona. Z njim ne smete posredovati sporočil, fotografij ali drugih reči, ki lahko koga prizadenejo. Do drugih se vedno vedite tako, kot želite, da se vedejo do vas. V taki situaciji se vedno obrnite na starše ali drugega odraslega, ki mu zaupate.

SITUACIJA 8. Aleks bi moral prijatelju povedati, da ta ni sam kriv za nesprejemljivo vedenje nadlegovalca. Na sporočila nadlegovalca naj se ne odzove, lahko pa jih shrani kot dokaz in jih pokaže staršem ali učiteljem. Aleks naj se o tem pogovori tudi s starši, ki ga lahko podprejo.

SITUACIJA 9. Spletna etika govori o tem, da se je treba do drugih na internetu vesti tako, kot želite, da se drugi vedejo do vas. Zdaj zagotovo že veste dovolj, da lahko pomagate Piki pri tej nalogi.

4. ZABAVA IN PRENAŠANJE DATOTEK

KOMENTARJI K AKTIVNOSTIM

Odpri svoj priljubljeni iskalnik. Vnesi “brezplačne melodije” ali “brezplačne igre” in si oglej rezultate. **Preveri nekaj spletnih strani. Najdeš kakšno past?**

Vadite tako, da izvedete iskanje s podanimi ključnimi besedami in na najdenih spletnih straneh poiščete tržne pasti. Opazili boste, da informacije iz drobnega tiska niso prikazane v oglasnih sloganih.

Katera je tvoja najljubša igra? Preveri, ali jo starši poznajo in ali jo lahko opišejo. Če o njej ne vedo ničesar, jim najprej pojasni, nato pa naj napišejo kratek opis igre. Ali so zadeli bistvo? Koliko točk od desetih možnih bi jim dal/a?.../10

Starši izpolnijo polje z opisom otrokove najljubše igre, otrok nariše sliko igre.

Ali res poznate igre, ki jih na internetu igrajo vaši otroci, in ali veste, katera je njihova najljubša igra? Pustite jim, da preverijo vaše poznavanje!

ALI UGOTOVIŠ MANJKAJOČO BESEDO?

1: (brezplačni) 2: (obrazec) 3: (past) 4: (nezakonitih) 5: (križec) 6: (prezreti) 7: (zasebnosti) 8: (deliti), (sam/a) 9: (prenašaj)

PREDLAGANE REŠITVE SITUACIJSKIH KARTIC

SITUACIJA 10. Večina glasbe in filmov na internetu je nezakonitih kopij. Poleg tega so spletne strani, s katerih ljudje prenašajo glasbo in filme, navadno polne škodljivih programov, kot so virusi, trojanci, črvi in vohunski programi. Najboljša rešitev za Piko sta možnosti b in c. Seveda jo bo prenos njene najljubše pesmi z zanesljive spletne strani z zakonito glasbo stal veliko manj, kot če bi kupila cel CD. Za mnenje in dovoljenje pa bi morala vprašati starše.

SITUACIJA 11. Na internetu obstajajo tudi brezplačne storitve, vendar mobilne melodije, slike za ozadje, glasba MP3, sličice in podobno navadno ne spadajo mednje. Če bi si Aleks natančneje ogledal spletno stran, bi verjetno odkril besedilo v zelo majhnem tisku, kjer piše resnična cena storitve. Melodije, kvizi, igre in podobno so izvrstna vaba, da se ljudje naročijo na t. i. brezplačne storitve, ki jih bodo v resnici plačali.

SITUACIJA 12. Aleks naj nikoli ne izda svoje identitete, ko igra spletne igre z ljudmi, ki jih v resnici ne pozna. Posebej skrbno naj skriva svoj naslov, šolo, priimek idr. O igrah, ki jih igra, mora obvestiti tudi svoje starše, brez njihovega dovoljenja pa naj ne prenaša iger z interneta, saj lahko škoduje domačemu računalniku.

D. Slovar izrazov

Avatar: profil, ki uporabnika predstavlja z uporabniškim imenom ter sliko, ikono ali 3D-likom v internetnih računalniških igrah in virtualnem svetu.

Avtor: ustvarjalec literarnega ali avdio-vizualnega dela, programske opreme idr. Avtorske pravice ščitijo avtorjeve stvaritve pred nezakonitim kopiranjem.

Avtorske pravice: niz izključnih pravic, ki določajo uporabo ideje, stvaritve ali informacije. Označene so s simbolom ©.

Blog: skrajšana oblika besede weblog, ki pomeni spletni dnevnik. Spletna stran, na kateri posameznik ali skupina tvori vsebino, navadno vsakodnevno, vsebuje pa lahko besedila, fotografije, zvočne in video datoteke ter povezave.

Bloganje: pisanje ali posodabljanje spletnega dnevnika (bloga).

Brezplačni in preizkusni programi: programska oprema je večinoma zaščiten z avtorski-mi pravicami, zato je ni dovoljeno nezakonito prenašati. Brezplačna programska oprema (angl. freeware) pomeni, da je lastnik avtorskih pravic dovolil, da program lahko vsak uporablja brez plačila. Pri preizkusnem programu (angl. shareware) pa je lastnik pravic dovolil, da program uporablja vsak, a le za določeno obdobje. Po tem obdobju mora uporabnik plačati kupnino, če ga želi še dalje uporabljati.

Brskalnik: program, ki se uporablja za ogledovanje spletnih strani. Najpogostejši brskal-niki za operacijski sistem Windows so Internet Explorer, Firefox in Netscape Navigator, v sistemih Mac OS pa Safari. Najnovejše različice teh brskalnikov vsebujejo tudi inovativne

funkcije starševskega nadzora.

Brskanje: uporaba brskalnika za ogled spletnih strani ali brskanje po internetu.

CD-ROM: nezapisljivi disk, ki vsebuje podatke, ki jih bere računalnik. CD-ji se navadno uporabljajo za kopiranje programske opreme.

Črv: posebna oblika virusa, ki se samodejno razmnožuje in se lahko brez posredovanja avtorja razširi na več računalnikov in škoduje omrežju, požre ogromno pasovne širine, izklopi računalnik in podobno.

Čustveni simbol: sličica ali ikona, ki predstavlja čustva in občutke, npr. smeško. Uporabljajo se s pomočjo standardnih znakov na tipkovnici in ločil ali pa so na voljo kot že oblikovani simboli v klepetalnicah, igralnica, storitvah neposrednega sporočanja, mobilnih telefonih in drugje.

Digitalna igra: igra, ki jo ustvarijo razvijalci iger in jo je možno igrati na računalniku. Spletna igra je digitalna igra, ki za igranje zahteva vzpostavljeno internetno povezavo. Podpira lahko tudi sodelovanje več igralcev hkrati.

Direktorij: organizacijska enota, s pomočjo katere računalnik razvrsti mape in datoteke v hierarhično strukturo. Primeri: Moji dokumenti, Moje slike idr.

Domača stran: spletna stran, ki se samodejno naloži, ko zaženete brskalnik. Izraz se uporablja tudi za prvo stran ali glavno spletno stran spletnega mesta (glejte razlago).

Družinske nastavitve: znane tudi kot starševski nadzor. Z nastavitvami prilagodite brskalnik ali drugo spletno orodje z namenom, da postane bolj otrokom prijazno. Za to uporabite funkcije, kot so filtriranje vsebine, omejitev časa, nadzor iger ipd.

E-pošta: sredstvo za elektronsko pisno komunikacijo, ki omogoča pošiljanje sporočil s priloženo računalniško datoteko različnih vrst – besedilo, fotografije, glasba idr.

E-poštni naslov: virtualna lokacija, na katero se dostavljajo e-poštna sporočila. Naslov ima vedno dva dela, ki ju ločuje simbol @.

Filter za nezaželeno pošto: program, ki blokira nezaželeno pošto, da se ta ne shrani v poštni predal.

Filter: program, ki določa dostop do informacij ali določenih internetnih storitev, opozarja na sumljive spletne strani, beleži uporabnikove obiske spletnih strani, blokira sumljive strani in celo izklopi računalnik. Filtrirne sisteme lahko namestite v računalnike, strežnike, mobilne telefone z internetno povezavo idr.

Forum: spletna skupina, v kateri sodelujoči s sorodnimi interesi odprto izmenjavajo mnenja o različnih temah.

Geslo: skrivni niz znakov, ki lastniku omogoča dostop do datoteke, računalnika, računa ali programa in omogoča zaščito pred nepooblaščenim dostopom drugih uporabnikov (glejte poglavje o komunikaciji).

Grooming: pedofili sodelujejo v klepetalnicah, kjer poskušajo doseči svoje cilje tako, da se pretvarjajo, da so vrstniki svojih žrtev. Tam začnejo pogovor s svojo potencialno žrtvijo in tako poskušajo izvedeti njen naslov, interese, hobije in izkušnje v spolnosti. Z različnimi triki poskušajo otroke zapeljati v pogovore o spolnosti.

Heker: pogosto uporabljen izraz za osebo, ki se ukvarja z računalniškimi vdori (glejte vdiralec). V računalniških krogih izraz pomeni računalniškega navdušenca.

Internet: mednarodno javno dostopno omrežje povezanih računalniških omrežij, v katerem se izvaja prenos in izmenjava podatkov. Internet je sestavljen iz manjših domačih, akademskih, poslovnih in državnih omrežij, ki omogočajo različne storitve, kot so podatki, e-pošta, klepet, prenos datotek idr.

Internetna povezava: način, na katerega se uporabnik poveže v internet. Najpogostejši načini povezave so modem, kabelsko omrežje, Wi-Fi, satelit in mobilni telefoni.

Iskalnik: orodje za iskanje informacij, ki jih vsebujejo spletne strani. Najbolj znana iskalnika sta Google in MSN Search. Iskalniki omogočajo tudi napredne nastavitve, ki omogočajo zanimive nastavitve zaščite.

Izmenjava datotek: izmenjava datotek med uporabniki interneta. Izraz pokriva ponujanje datotek drugim uporabnikom (nalaganje ali upload) in kopiranje razpoložljivih datotek z interneta v računalnik (prenos ali download). Navadno se datoteke prenašajo prek t. i. omrežij P2P (peer-to-peer).

Klepet: sinhrona pisna komunikacija, ki poteka po internetu. Uporabljajo se posebni programi za klepet in neposredno sporočanje (npr. MSN).

Klepetalnica: javen virtualni prostor za komunikacijo v realnem času. V klepetalnicah se srečujejo ljudje iz vsega sveta in si pišejo sporočila, ki jih vnašajo s tipkovnico. Če vaši otroci uporabljajo klepetalnice, preverite, ali so te primerne njihovi starosti in ali imajo skrbnike ali moderatorje.

Klicni center: e-poštni naslov in včasih telefonska številka, ki jo v različnih državah nudijo organizacije za pomoč otrokom in člani omrežja Insafe. Otroci se lahko oglasijo v zvezi z nezakonitimi in škodljivimi vsebinami ter neprijetnimi ali strašljivimi izkušnjami, povezanimi z uporabo internetnih tehnologij.

Koš: računalniški direktorij, v katerem so začasno shranjene izbrisane datoteke, preden jih uporabnik trajno izbriše. Stare in nepotrebne podatke morate redno odstranjevati iz koša, da sprostite prostor na trdem disku – notranjem pomnilniku računalnika.

Kraja identitete: kraja osebnih podatkov (npr. imena, rojstnega datuma, številke kreditne kartice) in njihova nezakonita uporaba.

Kratice: okrajšava, ki vsebuje prve črke vsake besede v besedni zvezi ali stavku. Kratice pogosto uporabljajo uporabniki klepetalnic, da z njimi pospešijo komunikacijo: LoL, CU, Btw (glejte poglavje o komunikaciji).

Manipulirati: spremeniti sliko, datoteko, fotografijo ali ilustracijo na očiteno ali neočiten način. Danes obstaja ogromno orodij, s katerim lahko vplivate na vsebino ali obliko podatkov, ki lahko zaradi tega prikazujejo drugačno resničnost.

Mapa Junk/Spam: v e-poštnem predalu se v tej mapi shranjuje vsa pošta, ki jo program označi kot nezaželeno.

Mapa: element datotečnega sistema, ki vsebuje skupino datotek in/ali drugih direktorijev. Mape lahko vsebujejo več dokumentov in so namenjene organizaciji informacij.

Masivne večigralske igre: igre, ki ponujajo bogat navidezni svet v tehniki 3D, v katerem tisoči igralcev prevzamejo vloge izmišljenih likov in tekmujejo med seboj. Prevladujejo igre vlog, v katerih sodelujoči skupaj tvorijo zgodbo ali ji sledijo.

Mobilna melodija: zvok dohodnih klicev na mobilnem telefonu. Obstaja veliko prilagodljivih melodij in glasbenih datotek, ki jih lahko lastniki mobilnih telefonov prenesejo, kupijo in uporabijo.

Mobilni telefon: elektronska telekomunikacijska naprava z enakimi osnovnimi funkcijami kot fiksni telefon. Večina modernih mobilnih telefonov vsebuje tudi fotoaparati in dostop do interneta (plačljiva storitev).

Mp3: posebna oblika zapisa zvoka. Datoteka s končnico mp3 je velika približno eno desetino velikosti izvorne zvočne datoteke, vendar ohrani kakovost zvoka skoraj na ravni CD-ja. Zaradi majhne velikosti in dobre kakovosti zvoka so postale datoteke mp3 priljubljen način shranjevanja glasbenih datotek v računalnikih in prenosnih napravah.

Mreženje: (angl. social networking) spletne skupnosti, katerih člani imajo skupne interese in dejavnosti in ki sodelujejo in se družijo na internetu s pomočjo ustrezne programske opreme in storitev (glejte spletna mesta za mreženje).

Nadlegovanje: namerno vznemirjanje s ponavljajočimi se grožnjami, seksualnimi pripombami, fizičnimi napadi in žaljivim govorom, ki ga izvaja eden ali več nadlegovalcev.

Nastavitev zasebnosti: na račun vezane nastavitve glede zasebnosti, ki jih lahko uredite in tako povečate zaščito osebnih podatkov, piškotkov idr.

Neposredno sporočanje (IM- instant messaging): oblika hitrega in hkratnega elektronskega prenosa informacij med dvema ali več uporabniki. IM omogoča komunikacijo z izbranim seznamom stikov. Ko se osebe s seznama stikov prijavijo v sistem, vas program na to takoj opozori.

Net: okrajšava za internet.

Nezakonita vsebina: vsebina na internetu, ki je glede na državno zakonodajo nezakonita. Najpogosteje gre za fotografije spolne zlorabe otrok, nezakonite dejavnosti v klepetalnicah (npr. iskanje žrtev pedofilov) in spletne strani s sovražnim in ksenofobičnim govorom.

Nezaželena pošta (spam): e-poštna sporočila, navadno komercialne narave, ki jih pošiljatelj masovno pošilja. Pošiljanje neželene pošte je brez dvoma ena največjih zlorab interneta.

Novičarska skupina: glejte razlago za forum.

Obrazec (elektronski obrazec): oblikovani dokument s praznimi polji, v katera vnesete podatke. V elektronske obrazce lahko vnesete poljubno besedilo ali pa izberete med že določenimi možnostmi (spustni seznam). Po oddaji obrazca se podatki pošljejo programu, ki jih obdela in shrani v zbirko podatkov.

Operacijski sistem: program, ki izvaja osnovne funkcije računalnika in tako omogoči izvajanje drugih programov. Najbolj znani so Windows, Linux in Mac OS.

Opozorilo: majhno okno na zaslonu, ki vsebuje informacije ali opozorilo o potencialno nevarnem dogajanju, npr. prejemu novega sporočila ali stanju protivirusne zaščite.

Optično branje: dejanje ali postopek pretvorbe natisnjenga materiala v digitalno datoteko s pomočjo optičnega bralnika. Pretvorba omogoča, da si material ogledate v obliki elektronskih datotek v računalniku in jih širite s pomočjo e-pošte.

Orodna vrstica: ikone ali gumbi, ki so del programskega vmesnika. Orodne vrstice služijo za hiter in enostaven dostop do pogosto uporabljenih funkcij.

Otroška pornografija: otroška pornografija je v različnih državah definirana različno. V najožjem pomenu gre za fotografijo, na kateri otrok sodeluje ali je prikazan, kot da sodeluje v nedvoumno seksualnem položaju.

Ozadje: vzorec, slika ali druga grafika, ki jo nastavite za ozadje računalniškega zaslona.

Peer-to-peer omrežje (P2P): omrežje omogoča tistim, ki so povezani vanj, izmenjavo datotek z nalaganjem in prenašanjem (glejte razlago). Gre za enega od načinov skupne rabe datotek na internetu. Nekatere storitve skupne rabe datotek niso zakonite.

Piškotek: datoteka, ki jo spletna stran shrani v brskalnik. Ko naslednjič odprete isto spletno stran, se piškotek pošlje nazaj strežniku, na katerem je shranjena spletna stran. Piškotki vsebujejo podatke o vaših nastavitvah strani, uporabljajo jih na primer strani za spletno nakupovanje. Nekatere spletne strani ne bodo delovale, če piškotek zavrnete.

Pojavno okno: okno, ki se naenkrat prikaže, ko odprete spletno stran ali pritisnete posebno funkcijsko tipko. Navadno pojavna okna vsebujejo meni z ukazi in ostanejo na zaslonu, dokler ne izberete katere od možnosti ali dokler ga ne zaprete s križcem v zgornjem desnem kotu.

Pomnilniški ključ / ključ USB: naprava za shranjevanje podatkov s konektorjem USB (Universal Serial Bus). Pomnilniški ključ je navadno majhen in lahek, možno ga je odstraniti iz računalnika in nanj mnogokrat zapisati in spet zbrisati podatke.

Poročilo: funkcija, s pomočjo katere uporabniki virtualnih svetov poročajo o težavi (tehnična težava, nesprejemljivo vedenje, nezakonita vsebina idr.) moderatorju ali skrbniku strani.

Povezava: klic na dokument, ki je na voljo na internetu (spletna stran, besedilni dokument, fotografija idr.) Ko kliknete povezavo, odprete novo podstran ali popolnoma drugo

spletno stran. Besedilne povezave so navadno označene z modro in podčrtane, lahko pa so prikazane tudi v drugih barvah in nepodčrtano. Kot povezave na druge spletne strani lahko prav tako služijo slike.

Požarni zid: strojna oprema (vgrajena v usmerjevalnik) ali programska oprema (nameščena v računalniku), ki nepooblaščenim uporabnikom (hekerjem ali vdiralcem) prepreči dostop do računalnika ali omrežja, povezanega z internetom.

Preizkusni programi: programska oprema, ki jo lahko pred nakupom preizkusite. Preizkusne različice programov navadno vsebujejo vso funkcionalnost polne različice, vendar je njihova uporaba časovno omejena.

Prenos datotek: pošiljanje datotek prek računalniškega omrežja. Iz uporabnikovega zornega kota gre za nalaganje datotek na internet ali prenašanje datotek z interneta.

Prenos: postopek kopiranja datoteke iz internetne storitve v računalnik.

Prijavna točka: telefonska podpora ali spletna storitev, prek katere lahko ljudje poročajo o domnevno nezakoniti vsebini in/ali uporabi interneta. Prijavne točke morajo imeti učinkovite in jasne postopke za reševanje pritožb, podpirati pa jih morajo vlada, gospodarstvo, pravni sistem ter internetni uporabniki v državi, v kateri se izvaja.

Priljubljene: prilagodljiva mapa v brskalniku, v katero lahko shranite zanimive povezave/zaznamke. Te lahko nato razvrstite v podmape in/ali označite s ključnimi besedami, da jih lažje najdete.

Pripionka: računalniška datoteka, ki jo pošljete skupaj z e-poštnim sporočilom. Črvi in virusi se pogosto širijo v obliki e-poštnih pripionk. Sumljiva je e-pošta neznanih pošiljateljev, ki vsebuje pripionke.

Procesor: osrednja obdelovalna enota (CPU) je del računalnika, ki obdeluje podatke, ustvarja kontrolne signale in shranjuje rezultate. Skupaj s pomnilnikom tvori osrednji del računalnika.

Profil: osebni podatki o uporabniku na spletnih straneh za mreženje, v sistemih za neposredno sporočanje, klepetalnicah, spletnih igrah idr. Profili so lahko javni ali zasebni. Uporabniki profil prilagodijo tako, da jih predstavlja v navideznem svetu.

Program za iskanje vohunskih programov: program, ki se bori z vohunskimi programi. Ta program pregleda vse dohodne podatke in nato blokira odkrite grožnje ter prikaže seznam, na katerem lahko grožnje izbrišete.

Programska oprema: glejte razlago za računalniški program.

Protivirusni program: računalniški program, ki poskuša najti, izolirati, blokirati in uničiti viruse in drugo škodljivo programsko opremo. Protivirusni program pregleda datoteke, v katerih išče znane viruse, nato pa preveri sumljivo vedenje računalniških programov, ki bi lahko kazalo na okužbo.

Protokol Voice-over-Internet (VoIP): tehnologija, ki uporabnikom omogoča, da se s po-

močjo programa pogovarjajo po internetu. Klici so lahko za uporabnike, ki za klicanje uporabljajo isti odjemalec VoIP (npr. Skype, Voicebuster), brezplačni. Ti programi navadno omogočajo tudi spletno klepetanje in izmenjavo datotek.

Račun: račun je namenjen preverjanju vaše verodostojnosti in pravice do uporabe internetnih storitev na podlagi uporabniškega imena in gesla. V operacijskem sistemu računalnika lahko ustvarite ločene uporabniške račune za vsakega družinskega člana.

Računalniška datoteka: arhiv/zbirka podobnih informacij (dokumenti, programi idr.), shranjeni v računalniku z imenom. Datoteke si lahko zamislite kot moderno različico papirnih dokumentov, ki so bili shranjeni v pisarniških mapah.

Računalniški program: imenujemo jih tudi programska oprema. Ta vsebuje strukturirano zaporedje navodil, ki jih oblikujejo računalniški programerji in ki omogočajo računalnikom, da opravljajo svoje naloge. Ko kupite programsko opremo, jo največkrat dobite na CD-ju – fizičnem sredstvu za shrambo programov.

Registracija: prijava v spletno storitev: novice, forum, e-pošto, klepet idr. Navadno se lahko uporabniki odjavijo, kadar koli želijo.

Second Life: priljubljena spletna 3D-skupnost, katere avtor je ameriško podjetje Linden Labs. Uporabniki lahko sodelujejo v obliki avatarja (glejte razlago), ki ustvarja domove, različna okolja in celo služi navidezni denar.

Seznam stikov: nabor stikov v programih za neposredno sporočanje in e-pošto, v spletnih igrah, na mobilnih telefonih in drugje. Stike lahko dodajate, zavračate in brišete.

SIP-Bench: raziskava, ki jo podpira EU in je zajela 30 orodij za nadzor in preprečevanje neželene pošte. Ugotavljala je njihovo učinkovitost pri zaščiti otrok pred škodljivimi vsebinami na internetu.

Splet: zbirka elektronskih dokumentov, oblikovanih v jeziku HTML (HyperText Markup Language), ki vsebujejo povezave na druge dokumente in na grafike, zvočne in video datoteke. Splet je del širšega pomena interneta.

Spletna etika: internetna etiketa, ki določa pravila vljudnosti pri komunikaciji na internetu.

Spletna kamera: kamera, ki oddaja vidni signal prek interneta. Uporablja se pri neposrednem sporočanju, video konferencah, klepetu idr. Z internetom povezane kamere so digitalne kamere, ki neprenehno ali v določenih intervalih nalagajo slike na spletni strežnik.

Spletna skupnost, spletno mesto za mreženje: virtualna okolja, ki gostijo skupnosti članov s podobnimi interesi in dejavnostmi. Člani si morajo ustvariti uporabniške profile in lahko nato uporabljajo orodja za nalaganje besedil, slik in drugih datotek, objavljajo sporočila na oglasnih deskah in sodelujejo na forumih. Mnogo spletnih mest za mreženje prepoveduje sodelovanje mlajšim od 13 let in ponuja nastavitve za zaščito profila.

Spletna stran: mesto v spletu. Vsaka spletna stran ima domačo stran – prvi dokument, ki ga vidite, ko odprete spletno stran. Spletne strani navadno vsebujejo povezave na dodatne

datoteke in strani. Njihovi lastniki in skrbniki so lahko posamezniki, podjetja ali organizacije.

Spletno nadlegovanje: nadlegovanje s pomočjo elektronskih medijev, navadno prek neposrednega sporočanja ali e-pošte. Nadlegovanje lahko vključuje grožnje, seksualne pripombe in žaljivi govor. Spletni nadlegovalci lahko objavijo osebne podatke svojih žrtev in celo prevzamejo njihovo identiteto ter v njihovem imenu objavijo besedila z namenom klevetati in zasmehovati.

Starševski nadzor: glejte razlago za družinske nastavitve.

Strojna oprema: fizični elementi računalnika, ki se razlikujejo od programske opreme, ki se izvaja znotraj strojne opreme. Strojna oprema je lahko notranja: matična plošča, trdi diski in pomnilnik (komponente) ali zunanja: monitor, tipkovnica, tiskalniki ... (periferija).

Škodljiva vsebina: fotografije, besedila, dokumenti in ostali materiali, katerih vsebina lahko nekemu škoduje, npr. fotografije nasilja niso primerne za otroke in mladoletnike.

Škodljiva programska oprema: programi, ki se brez lastnikovega vedenja ali privoljenja vtihotapijo v računalniški sistem in ga poškodujejo: virusi, črvi, trojanci, vohunski programi, sleparski reklamni programi in druga škodljiva in neželena programska oprema.

Trojanci / trojanski konji: škodljiva koda, ki lahko v računalnik vdre skrita za na videz neškodljivimi operacijami, kot so igre ali celo programi za odkrivanje virusov. Trojanci se ne razmnožujejo, njihov namen je dostopati do pomembnih podatkov ali jih uničiti. Tako so sposobni izbrisati trdi disk ali ukrasti zaupne informacije.

Uporabniški profil: informacije, ki opisujejo uporabnika programa, spletne strani ali drugega tehničnega orodja. Navadno vključujejo uporabniško ime, geslo in druge podrobnosti (npr. rojstni datum in hobiji).

URL (Uniform Resource Locator): naslov spletnega mesta ali datoteke na internetu. Naslov URL ne sme vsebovati posebnih znakov ali presledkov in za ločevanje med imeniki uporablja poševnico naprej. Prvi del naslova (http, ftp) predstavlja uporabljeni protokol, drugi pa naslov IP ali domeno, v kateri se nahaja vir.

Varnostne nastavitve (profil): niz nastavljenih možnosti zaščite, povezanih s spletnim profilom (glejte razlago). Navadno so možnosti povezane z odpiranjem slik in datotek, preverjanjem istovetnosti zanesljivih virov informacij in pravicami za dostop do vsebin za odrasle.

Vdiralec: (ang. cracker) oseba, ki nezakonito vdira v računalniške sisteme.

Vdreti: nezakonito kopirati komercialno programsko opremo tako, da izničite funkcijo zaščite avtorskih pravic.

Virtualna lastnina: predmeti, ki so dodeljeni igralcu v igri. Vsak igralec navidezno upravlja s predmeti z računalniškega terminala, ki jih prikazuje.

Virus: vrsta škodljive kode, ki za širjenje potrebuje pomoč uporabnika. Navadno se širi z e-

poštnimi priponkami, včasih tudi z zunanji pomnilniškimi napravami (ključ USB, CD).

Vohunski programi: škodljivi programi, ki so skrivaj pripeti datotekam, ki jih prenesete z interneta, in se namestijo v računalnik z namenom slediti vašim dejavnostim, podatke pa nato pošiljajo drugim osebam. To so največkrat podjetja, ki jih zanima vaš osebni profil, na podlagi katerega vam bodo pošiljali oglasno pošto in druge informacije, ali pa vdiralci, ki se želijo polastiti vaših zasebnih podatkov.

Vrata: vmesnik na računalniku, preko katerega se povežete z drugo napravo. Vrata so lahko notranja ali zunanja. Notranja so namenjena povezavi z diskovnim pogonom ali omrežjem, zunanja pa služijo povezavi s perifernimi napravami, kot sta tiskalnik in tipkovnica.

Vzdevek: zaslonsko ime, ki predstavlja uporabnika spletne storitve v seznamih stikov, klepetalnicah idr. in ga določi uporabnik sam. Pravilno izbran vzdevek lahko zaščiti vašo zasebnost.

Zasebni podatki: vsaka informacija, ki jo je možno povezati z osebo. Če se zbirajo, obdelujejo ali shranjujejo zasebni podatki, mora biti jasno zapisan namen zbiranja.

Zasebno: informacije o posamezniku ali skupini, ki ne smejo postati javne. Če je nekaj zasebno, to navadno pomeni, da ta podatek vsebuje nekaj, kar je osebi posebej pri srcu.

Zasebnost: zmožnost posameznika ali skupine, da nadzoruje pretok informacij o sebi in tako te informacije odkriva selektivno. Zasebnost večkrat povezujejo z anonimnostjo – željo, da v javnosti ostaneš neopažen.

Zaslonsko ime: glejte razlago za vzdevek.

Zmerjanje: sovražna in žaljiva izmenjava mnenj med uporabniki interneta. Največkrat do nje pride na dopisnih seznamih, kanalih IRC, pa tudi v e-pošti.

E. UPORABNE POVEZAVE

SAFE-SI

Projekt SAFE-SI je točka osveščanja o varni rabi interneta v Sloveniji. Namenjena je otrokom, mladostnikom, staršem in učiteljem. Za učinkovito koriščenje možnosti, ki jih ponujajo internet in ostale nove tehnologije, je potrebno prepoznavanje potencialno škodljivih vsebin ter poznavanje možnih ukrepov, kadar se s takšnimi vsebinami soočamo. Več informacij na <http://www.safe.si>.

BROŠURA ZA STARŠE

Posebej za vas, starše, smo pripravili tudi priročnik z nasveti in priporočili o varni rabi interneta in mobilnih telefonov z naslovom »Kaj morate vedeti o internetu, pa si ne upate vprašati svojih otrok«. Elektronska verzija brošure je dosegljiva na spletni strani <http://www.safe.si> v rubriki e-gradiva.

SPLETNO OKO

Spletno oko je slovenska spletna prijavnica točka, kjer lahko anonimno prijavite otroško pornografijo in sovražni govor na internetu. Svojo prijavo lahko oddate preko spletne strani: <https://www.spletno-oko.si/>.

SI-CERT

SI-CERT (Slovenian Computer Emergency Response Team) je center za posredovanje pri internetnih incidentih, ki koordinira obveščanje in reševanje varnostnih problemov v računalniških omrežjih v Sloveniji. Glavna naloga, ki jo SI-CERT opravlja, je sprejem in posredovanje obvestil o zlorabah in vdorih v računalniške sisteme. V primeru vdora ali poskusa le-tega lahko pošljete sporočilo z opisom incidenta na naslov si-cert@arnes.si.

VLADNI PORTAL ZA OTROKE IN MLADINO

Vlada je pripravila nov spletni portal za mlajše generacije, na katerem je posebna podstran namenjena varnosti na internetu. Tu najdete informacije tako za otroke kot za starše: http://www.gov.si/za_otroke.

INFORMACIJSKI POOBLAŠČENEC

Več informacij o varstvu osebnih podatkov na internetu ponuja tudi Urad informacijskega pooblaščenca: <http://www.ip-rs.si>.

BROŠURA ZA MLADE

»Samo ti odločaš«, ki so jo pripravili v Uradu informacijskega pooblaščenca, je dostopna na njihovi spletni strani: <http://www.ip-rs.si/publikacije/prirocniki>.

BROŠURA ZA STARŠE IN UČITELJE

»Vodič po varstvu osebnih podatkov za starše in učitelje«, ki so jo pripravili v Uradu informacijskega pooblaščenca, je dostopna na njihovi spletni strani:

<http://www.ip-rs.si/publikacije/prirocniki>.

MLADI VARNI NA SPLETU

Te strani ponujajo zanimive informacije, kako lahko izboljšate vašo varnost na spletu. Informacije so oblikovane posebej za mlade, njihove učitelje ter starše in skrbnike:

<http://www.varenspletu.si>.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, 004.738.5.056-053.2
DRUŽINSKI paket za varno deskanje [Garnitura] : osvojite internet. - Ljubljana : Projekt SAFE-SI, Fakulteta za družbene vede, Center za metodologijo in informatiko, 2008
ISBN 978-961-235-315-5 (garnitura), 237137664. Pripravil Safe-si v sodelovanju z Insafe/Liberty Global-UPC.

Avtorske pravice: To delo je izdano pod Creative Commons licenco: »Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav 2.5 Slovenija«.
Za ogled licence obiščite spletno stran <http://creativecommons.si/licence>.